

Циганок Г.М.

Сумський національний аграрний університет, Україна

Вживання української фонетичної термінології при викладанні української мови як іноземної

Фонетику справедливо вважають фундаментом курсу української мови для іноземців, адже без засвоєння фонетичних особливостей українського мовлення не тільки не можна оволодіти ним, а й зрозуміти закони писемної форми мови, засвоїти орфографічні норми. формування навичок слухання, говоріння, читання і письма українською мовою, а також оволодіння навичками виразного мовлення. Без знання фонетичного рівня мови неможливе навчання як усного, так і писемного мовлення.

Фонетиці належить пріоритетна роль у формуванні усного українського мовлення студентів-іноземців, тобто такого, в якому думки і почуття набувають звукового україномовного вираження. Фонетичний рівень будь-якої мови має особливі виражальні можливості, оволодіння ними особливо важливе для навчання говоріння і читання. Виразно значущими фонетичним засобом є словесний наголос, чергування наголошених і ненаголошених складів.

Вивчення фонетики насамперед має сприяти формуванню в студентів-іноземців навичок усного мовлення, яке є важливим способом спілкування людей. В усному мовленні мовні значення виражають тільки за допомогою звуків. Тому чи не найважливішою умовою оволодіння українською мовою студентами-іноземцями є: опанування основ її фонетичної системи, усвідомлення фонетичних особливостей українського мовлення, розуміння його фонетичної (звукової) організації, милозвучності, естетичності звукового ладу.

Студенти-іноземці мають засвоїти прийоми посилення фонетичної виразності мовлення, набуті умінь користуватися фонетичними засобами виразності, а це зумовлює виховання у них прагнення вдосконалювати фонетичну організацію власного мовлення, вмію та правильного використовувати фонетичних засоби мови. Формування мовленнєвої діяльності в усній формі зумовлює виховання умінь читати і говорити. На першому плані у розвитку цих умінь є відтворення звукової форми слова за його графічною (літерною) моделлю з дотриманням орфоепічних норм. Основою навчання читати, говорити і писати українською мовою є знання фонетики. За визначенням відомого психолога Д.Б. Ельконіна, читання – це „процес відтворення звукової форми слова за його графічною (літерною) моделлю”, що вимагає засвоєння орфоєпії української мови. Навички правильно читати формуються на основі автоматизації цілого комплексу вмінь. Справді,

щоб відтворити звукову форму, дивлячись на букви, якими слово написано, треба дуже добре розрізняти звукову структуру слів: чути всі звуки в словах, аналізувати звуковий склад слова, давати якісну характеристику кожному звукові, тобто аналізувати звукове значення кожної букви в кожному конкретному її вияві, засвоїти вимову того чи іншого слова, морфеми. Так, щоб відтворити звукову форму слів *молотьба, боротьба, голубка, просьба, легкий*, треба, на відміну від написаного, вимовляти в процесі читання: [молод'ба], [бород'ба], [гулупка], [проз'ба], [лехкий]. Саме така звукова форма цих слів існує в нашій мові та є умовою її милозвучності.

Студенти-іноземці мають оволодіти найголовнішими правилами вимови голосних, приголосних, деяких звукосполучень і окремих граматичних форм. До таких правил належить вимова наголошених і ненаголошених голосних, нескладового [Ў], дзвінких приголосних перед глухими. Засвоюючи аффрикати [дж], [дз], які на письмі передаються сполученнями букв *д і ж, д і з*, студенти-іноземці мають навчитися злино вимовляти їх. Потребує уваги і вимова слів *тедзь, тава, гудзик, туля, танок, атрус, тринджоли* та інших, що мають проривний звук [г]. Варто порівняти вимову цих слів зі словами *гектар, гарбуз, гуси, голова, гілля* і зазначити, що звуки [г] та [ґ] вимовляються по-різному.

Невдала фонетична організація мовлення, ускладнена артикуляція, немилозвучність заважають сприйняттю мовлення слухом у процесі читання і говоріння. Вивчаючи українську фонетику, студенти-іноземці мають засвоїти фонетичну організацію українського мовлення, особливості його звукового ладу, характерні умови милозвучності, естетичну роль звуків українського мовлення.

Необхідно всією організацією роботи щодо вивчення української фонетики студентами-іноземцями викликати у них прагнення до глибокого знання фонетичної організації українського мовлення, вмілого та правильного використання фонетичних засобів української мови. Важливо навчити їх розпізнавати і передавати всі фонологічні засоби мови та співвідносити їх з нормою, намагатися навчити їх розрізняти та відтворювати всі звуки українського мовлення, співвідносячи їх з фонетичною системою української мови.

Вся організація роботи з вивчення фонетики має викликати у студентів-іноземців прагнення до вдосконалення фонетичної організації власного українського мовлення, до вмілого та найбільш правильного використання фонетичних засобів мови. Для цього важливо показати їм фонетичну організацію українського мовлення.

Зауважимо, що великі можливості для мотиваційного забезпечення навчання студентів-іноземців української мови закладені в теоретичному й практичному матеріалі кожного розділу – фонетики, лексики, словотвору, морфології та синтаксису. Але пріоритетна роль у розв'язанні цього завдання належить заняттям з фонетики, зокрема

такого виду роботи, як аналіз звукової організації поетичного мовлення, для якого використання фонетичних засобів особливо значуще, хоча розгляд звукової виразності художньої прози і деяких жанрів публіцистики є не менш корисним.

Комунікативними стратегіями вивчення фонетики студентами-іноземцями є:

- усвідомлення фонетичних особливостей українського мовлення;
- засвоєння звукової організації українського мовлення, особливостей його звукового ладу;
- усвідомлення естетичності звукового ладу українського мовлення;
- засвоєння виражальних можливостей фонетики української мови і формування вміння користуватися ними;
- розвиток вміння говорити і читати, дотримуючись орфоепічних норм;
- формування вміння додержувати потрібної інтонації;
- формування правильної вимови;
- навчання чікості вимовляння слів, складів і звуків у розмові, співі тощо;
- формування свідомого ставлення до роботи органів мовлення;
- виховання прагнення до вмілого та найбільш правильного використання фонетичних засобів української мови.

Серед методів засвоєння фонетики української мови студентами-іноземцями на першому місці має бути метод спостереження над українським мовленням. Спостерігаючи під час вивчення фонетичних за тим, як сполучаються в живому мовленні голосні та приголосні звуки, тверді та м'які, дзвінкі та глухі приголосні звуки, виконуючи фонетичні вправи, студенти осмислюють і засвоюють звуковий лад української мови. Тому кожне заняття з української мови має будуватися таким чином, щоб її краса та величність відкривалися в якомусь новому прояві. Можливостей для цього сам матеріал дає дуже багато. Мало сказати, що українська мова дуже красива, милозвучна, багата, виразна, що це одна з наймелодійніших мов. Цю тезу необхідно доводити, і доводити так, щоб студенти самі спостерігали мовні факти й приходили до певних висновків. Вчити потрібно так, щоб студенти відчули мелодику української мови.

Важливою умовою навчання української мови студентів-іноземців є правильна робота артикуляційного апарату. У процесі вивчення української фонетики слід постійно звертати їхню увагу на артикуляцію, чітку вимову звуків української мови, на виразність і милозвучність українського мовлення. Гарну дикцію забезпечує правильна і точна робота мовних органів, її засвоєння відіграє визначальну роль у формуванні умінь студентів-іноземців користуватися фонетичними засобами виразності, надати своєму висловлюванню ознак мелодійності українського мовлення, тобто українського

забарвлення. Фонетична виразність має стати обов'язковою властивістю мовлення студентів-іноземців. Засвоєння основних норм фонетичної виразності українського мовлення вимагає оволодіння нормами творення звуків української мови, а також акцентуаційними нормами наголошування. Фонетична виразність мовлення немислима без дотримання орфоепічних норм.

Ефективним методом засвоєння студентами-іноземцями фонетики української мови є виразне читання, особливо віршів. Саме цей метод чи не найбільше сприяє формуванню фонетичної виразності мовлення студентів. Недостатнє його використання приводить до того, що саме звуковою (фонетичною) виразністю найменше володіють мовці. У виразному читанні реалізуються всі сторони досконалого у фонетичному та інтонаційному планах мовлення. Тому воно фактично виступає базою для тренування вироблених умінь з орфоепії. Саме виразне читання сприяє виробленню правильної артикуляції звуків у потоці мовлення. Виразне читання – важлива ланка у формуванні виразності усного мовлення студентів-іноземців.

Виразне читання віршів має якомога частіше використовуватися на заняттях зі студентами-іноземцями, оскільки воно вимагає чіткого вимовляння звуків, специфічної рухливості наголосу, наголошування слів і найбільше сприяє засвоєнню фонетичних засобів української мови, засобів милозвучності і тим самим вводить студентів-іноземців у світ музики українського мовлення. Ритмізована мова дає змогу сильніше відчувати весь її звуковий склад. Ось чому так важливо донести його насамперед у словах, що належать до власне української лексики. У процесі виразного читання запам'ятовуються нові слова, окремі звороти, виховується чуття мови. Метод виразного читання тісно пов'язаний з методом спостереження над мовою поетичних текстів і відіграє важливу роль у формуванні у студентів-іноземців навичок української літературної вимови. Коли ми говоримо про вміння читати, то маємо на увазі два види читання – мовчки і вголос. Читання мовчки має бути виразним. Його особливість полягає в тому, що одночасно відпрацьовуються два види умінь: усвідомлено читати, розуміти зміст письмового тексту та вміння голосом, звуковими й інтонаційними засобами передавати своє розуміння змісту прочитаного.

Отже, при викладанні української мови як іноземної викладачі приділяють велику увагу фонетиці. Адже вона є фундаментом курсу української мови для іноземців. Викладачі використовують такі терміни як *звук*, *буква*, *склад*, *наголос*, *інтонація* та ін., тобто важливим є не тільки вивчення вимови та правопису, а й розуміння самого терміна. Іноземні студенти, розуміючи поняття, яке вони розглядають, співвідносять його з рідною мовою та використовують в усному та писемному мовленні.